

Tarih Okumalarında Yaşanan Sapmalar ve İhmal Edilen Gerçeklik Olarak Sünnetullah

The Deviations in History Readings and Sunnetullah (Divine Law) as Neglected Reality

Mücahit YÜKSEL^a

^a Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
e-Posta: myksl_42@hotmail.com , <http://orcid.org/0000-0003-2958-7813/>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi:	20.01.2019
Kabul Tarihi:	24.04.2019
Yayın Tarihi:	26.06.2019

Özet

İnsanları ve cinleri kendisine kulluk etmeleri için yaratan Allah Teâlâ, ilk insan ve peygamber olan Hz. Adem'den son peygamber olan Hz. Muhammed'e kadar gönderdiği elçiler vasıtasıyla mesajlarını kullarına ulaştırmıştır. Allah Teâlâ, kulluk serüveninin geçeceği mekân olan yeryüzünü de insanların yaşamasına uygun şekilde yaratmıştır. Ayrıca Yüce Allah, kıyamete kadar sürecek olan dünya hayatında insanların yaşamını kolaylaştırmak ve verecekleri kararlarda analiz edip çıkarımda bulunmalarını sağlamak için bazı yasalar koymuştur. Tüm zamanlar için değişmez nitelikte olan bu yasaların doğru şekilde öğrenilip dikkate alınması durumunda insanlık sağlıklı kararlar alarak, iki dünyada da mutlu olmanın yollarını bulacaktır. Bu noktada tarih ilminin önemi ortaya çıkmaktadır. Zira insanlığın zaman içerisinde geçirdiği serüvenleri inceleyen tarih ilmi sayesinde önceki nesillerin hayatlarını, doğrusuyla ve yanlışıyla öğrenme imkânı olacaktır. Ancak bu noktada doğru çıkarım yapılabilmesi için, tarih ilminden faydalanırken sünnetullah adı verilen evrensel yasaların da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bugün bakıldığında Müslümanların tarih anlayışının, Batı'nın maddeci anlayışından etkilendiği görülmektedir. Bunun sonucu olarak da İslâm tarihi, sünnetullah ihmal edilerek yanlış bir metotla ele alınmaktadır. Bu makalede, tarihî olayların incelenmesinde düşülen önemli bir hata olarak sünnetullah'ın ihmal edilmesi ve bu ihmalin doğurduğu sorunlar ele alınmaktadır. Zira bu, yanlış yorumların düzeltilmesi ve İslâm dünyasının sorunlarının çözülmesi noktasında geleceğe dair doğru çıkarımların yapılması için büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Sünnetullah, Determinizm, Mucize, İrade.

Giriş

İslam tarihine, geçirdiği evreler ve süreçler çerçevesinde geniş bir şekilde bakıldığında sebepler ve sonuçlar arasında güçlü bir bağın olduğu anlaşılacaktır ki bu sünnetullah'tır.¹

Bu çerçevede bakıldığı zaman bugün Müslümanların geri kalmalarının, ilahî mesajı unutup Rabbanî sünnetleri ihmal etmelerinin bir sonucu olduğu görülecektir.²

Bu noktada takip edilmesi gereken yöntem, bu sünnetleri doğru bir şekilde analiz ederek geleceğe dair tutarlı yorumlar yapmaktır. Zira İslâm'ın tarih yorumu³, iki zıt aşırılığı

¹ İmâdüddin Halil, *İslam Tarihine Giriş*, çev. Abdurrahim Şen (İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık, 2011), s. 39.

² Ali Muhammed Sallâbî, *Siyer-i Nebî*, 2. Baskı, çev. Mustafa Kasadar, Sadullah Ergin, Şerafeddin Şenaslan (İstanbul: Ravza yayınları, 2012), I, 11.

³ İslâmî yorum ile kastedilen husus, Nassları (Kur'an ve Hadis) referans alarak yapılan tarih yorumudur. Bu noktada, tarihî olayları değerlendirirken, vahyin önemine vurgu yapılmaktadır.

temsil eden materyalist⁴ ve liberalist⁵ tarih yorumlarının arasında dengeli bir yoldur. Söz konusu tarih yorumları, seküler bir bakış açısıyla hayatı ele alan ve onu Allah'tan uzak bir şekilde incelemeye çalışan yorumlardır.⁶ İslâm'ın tarih yorumu ise yaratan ile yarattıkları arasındaki ilişkilerde Allah'ın koymuş olduğu kanunları kabullerden kaynaklanmaktadır.⁷

Bu sebeple insanın hayattaki başarı ve mutluluğunda, sünnetullah ismiyle anılan genel yasaları bilmenin ve buna uygun olarak yaşamanın önemi reddedilemez.

1. Sünnetullah Kavramı

(سُنَّ) fiili; bıçağı bilemek, mızrağa demirini geçirmek, taş veya dişi cilalayıp parlatmak, kanun koymak, yolda yürümek, deve sürüsü gütmek, bir şeyi izah ve tasvir etmek, toprağa su dökmek, bir şeyi biçimlendirmek ve âdet olarak bir şey ortaya çıkarmak gibi çeşitli anlamlara gelmektedir.⁸

Çoğulu *Sünen* olan *Sünnet* kelimesi de; yüzün görünen ön kısmı, tabiat, huy, siret, yol, gidişat, davranış, durum ve şeriat anlamlarına gelmektedir.⁹ (سُنَّ) fiilinin; dökmek, yontmak, sivriltmek ve sürmek gibi anlamlara gelen türevlerinde “süreklilik” karakterini görmek mümkündür. *Sünnet*'in, “işlek yol” anlamında kullanılmasında da bu karakterin baskın rolü hissedilmektedir.¹⁰ Sünnet kelimesi, Yüce Allah'a izafe edilerek “Bu sünnetullah'tır” denildiği zaman O'nun hükmü, emri ve nehyi kastedilir.¹¹

Bu tanımlardan da anlaşıldığı üzere sünnetullah, Allah'ın tabiatı yaratıp devam ettirmek ve toplum hayatını düzenlemek üzere koyduğu kanunlar anlamına gelmektedir.¹² Sonuç olarak sünnet; orijinal, sürekli ve iyi ya da kötü belli bir standarda oturmuş davranış biçimidir.¹³

Sünnetullah terimi, günümüze kadar her dönemde geniş bir kullanım alanına sahip olmuştur. Bu sebeple Kur'an dışı alanda birbirinden çok farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu kapsamda Sünnetullah kavramı, tabiat kanunlarının Kur'an'daki ismi olarak da kullanılmıştır.¹⁴ Ayrıca sünnetullah'ın değişmezliği ilkesi ile mucizelerde yaşanan değişim durumunu telif etmek için, tabiat kanunlarına “âdetullah” deme yoluna gidilmiştir.¹⁵

2. Tarih Okumalarında Yaşanan Sapmalar

Müslüman dünyası, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarından itibaren yaşadığı gerileme ve buna paralel olarak Batı dünyasında gördüğü ilerlemenin neticesinde zihin dünyasında yılgınlık yaşamaya başlamış ve bu durum karşısında içine girdiği kompleksin etkisiyle, kültürel özellik ve tarihî geçmişleri göz ardı ederek kendi sorunlarını ve çözüm yollarını batılı yöntemlerde aramıştır. Bu çerçevede, madde ağırlıklı bir perspektifin kendisini yoğun olarak hissettirdiği bir görünüm ortaya çıkmıştır. Bunun neticesi olarak da İslâmî yorumun eksikliğinden kaynaklanan yanlış tespitlere gidilebilmektedir.

İslâmî yorumun ihmalî ile yapılan bu okumalarda düşülen hataları temel olarak, birbirine zıt iki uç nokta şeklinde özetlemek yanlış olmayacaktır. Bu uç noktaların ihtiva ettiği

⁴ K. Marx ve F.Engels tarafından kurulan Tarihsel materyalizm, tarihin, sosyal ve ekonomik gelişimin diyalektik yasaya göre gerçekleştiğini iddia eden felsefi akımdır. Bu akıma göre, sadece ekonomik olgular değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel olgular da toplumdaki üretim biçiminin bir sonucudur ve bu süreçlerde temel belirleyici unsur ekonomidir. (Arslan Topakkaya, “Tarihsel materyalizm ve diyalektik”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 27, Yıl: 2009/2, s. 66.)

⁵ Her açıdan birey temelli bir görüş olan liberalizmi diğer öğretilerden ayıran şey de bireysel özgürlüğe yaptığı vurgudur. Özgürlüğün öznesi olarak, birey olan insan görülmektedir; insanı insan yapan şey de onun özgürlüğüdür. İnsanlar eylemleri yine kendi kapasiteleri ile belirledikleri amaçlar doğrultusunda yaparlar. (Ali Ekmeçci, *Liberal birey, toplum ve siyaset anlayışlarının eleştirisi olarak komüniteryen düşüncenin temel argümanları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014, s. 7.)

⁶ Muhammed Kutub, *İslâmî Tarih Yorumu*, çev. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka yayınları, 2013), s. 20.

⁷ Kutub, *İslâmî Tarih Yorumu*, 14.

⁸ İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sıhah tacü'l-luga ve sıhahil'Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafur Attar (Mısır: t.y.), III, 2139; Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk el-Huseynî es-Zebidi, *Tâcu'l-Arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Heyet (Dâru'l-Hidâye), V, 243; İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrim b. Ali, *Lisânu'l-Arab*, 3. Baskı (Beyrut: Dâru Sâdir, 1414h.), XIII, 220-228; Fahreddin er- Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 2. Baskı (Tahran: t.y.), IX, 11.

⁹ İbnü'l-Esir, *en-Nihâye fi garibi'l-hadis ve'l-eser*, thk. Mahmud Muhammed et-Tenâhî, Tahir Ahmedez-Zâvî (1963), II, 409; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIII, 224.

¹⁰ Ömer Özsoy, *Sünnetullah: Bir Kur'an ifadesinin kavramlaşması*, 4. Baskı, Fecr Yayınları, Ankara, 2017, s. 41.

¹¹ Muhammed b. Ahmed el-Herevî, İbnü'l-Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, thk. Muhammed Avd Mur'ib (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 2001), XII, 213; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIII, 225; Zebidi, *Tâcu'l-arûs*, XXXV, 231; Sa'di Ebû Habib/Hubeyb, *el-Kâmûsu'l-fikhî*, 2. Baskı (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1988), s.184.

¹² İlyas Çelebi “Sünnetullah”, *DİA*, Ankara, 2010, XXXVIII, 159.

¹³ Özsoy, *Sünnetullah*, s. 43.

¹⁴ Özsoy, *Sünnetullah*, s. 31.

¹⁵ Özsoy, *Sünnetullah*, s. 52.

alt başlıklar ise aşağıda tasnif edildiği şekliyle ele alınacaktır.

2.1. Değişimin İşleyişinde İnsanın Özgürlüğü ve İradesi

Materyalist anlayış, insanın durumunu maddenin halleri ile kıyaslamakta ve neticede hayatı yönlendiren yasaların zorunlu olduğu ve mecburiyeti gerektirdiği sonucuna varmaktadır.¹⁶ Onların bu anlayışındaki hareket noktası, Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi sünnetlerin değişmezliği ve sabit olması değil, insanın materyalist determinizme zorunlu olarak boyun eğmesi ve bunlar karşısında herhangi bir tasarruf özgürlüğünün bulunmamasıdır.¹⁷

İnsanlık tarihi en genel anlamıyla, Allah'a kulluk için yaratılmış olan varlıkların imtihan serüvenidir. Bu serüvende Yüce Allah, insanlığa vahiyyle yol göstermiş ve göndermiş olduğu peygamberler vasıtasıyla ilkelerini canlı modeller üzerinde öğretmiştir. Nitekim Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

“Hiç bir kasaba halkını, kendilerine öğüt veren uyarıcılar olmadan yok etmedik. Biz zalim değiliz.” (Şuarâ 26: 208-209.)

Böylece Yüce Allah, yarattıklarına karşı adaletini haber vermekte ve hiçbir ümmeti onların ileri sürebilecekleri bütün mazeretleri ortadan kaldırmadan, onları uyarıp korkutmadan, resuller göndermeden, onlara karşı deliller ortaya konulmadan helâk etmediğini ve etmeyeceğini haber vermektedir.¹⁸ Dolayısıyla İnsanoğlu, rüzgârın önünde savrulan iradesiz bir yığın değil, bilakis kendi iradi fiillerinin sonucunu yaşayan bir varlıktır. Yani fiillerin sonuçları hem bu dünyada hem de âhiret hayatında görülebilmektedir. *“Kıyamet gününden önce yok etmeyeceğimiz veya azaba uğratmayacağımız hiçbir (günaha batmış) kasaba yoktur. Bu, kitap'ta yazılıdır.”* (İsra 17: 58.) Yani Yüce Allah'ın, bütün ahalisini yok etmek veya azaba uğratmak suretiyle azap etmeyeceği hiçbir ülke yoktur. Böyle bir helak ise onların günahları sebebiyle olur.¹⁹ Zira Yüce Allah başka bir âyette bu gerçeği ifade etmektedir: *“Rabb'in, ülkelerin merkezî yerlerine, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe onları helâk edici değildir. Zaten biz, halkları zalim olmadıkça memleketleri helâk etmeyiz.”* (Kasas 28: 59.)

Hal böyle olunca; insanlığın yaşadıkları kendi hata ya da doğrularının sonucu olduğuna göre mevcut durumlarının değişmesi de yine kendi tavırlarının değişmesine bağlıdır. Bu durumu Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah şöyle belirtmektedir:

“Bu da, bir toplum kendilerinde bulunanı değiştirmedikçe, Allah'ın da o topluma verdiği nimeti değiştirmeyeceğindedir. Allah işitendir, bilendir.” (Enfâl 8: 53.)

Yüce Allah, hükmündeki adalet ve dengesinden bahsederek herhangi bir kimseye verdiği bir nimette ancak işlediği bir günah sebebiyle değişiklikte bulunacağını ifade etmektedir.²⁰ Yani onlar ne zaman hallerini değiştirirlerse Yüce Allah'ın, nimetini değiştirme âdeti de öylece devam edecektir.²¹

Allah Teâlâ'nın kanununda asla bir değişme olmaz.²² Fakat bu sünnet, insanların amellerine uygun olarak cereyan eder. Onlar hayır yaparlarsa hayır, şer yaparlarsa şer söz konusu olur. Böylelikle insan, - Allah'ın kaderi içerisinde - kendisi için tarihsel hareketi tespit

¹⁶ Marksist tarih anlayışı, tarihsel süreci, sınıf mücadelelerinin bir sonucu olarak kavramaktadır. Marx, tarihin maddeci gelişim sürecini aynı zamanda bir diyalektik süreç olarak kavramaktadır. Onun tarihsel maddeciliği, tarihin sınıfsız bir toplum olan ilkel paylaşımçı bir toplumdan başladığı, diyalektik bir gelişim süreciyle farklı toplumsal aşamalardan geçmiş olduğu düşüncesine dayanarak, işçi sınıfının gerçekleştireceği son devrim ile tekrar sınıfların ve dolayısıyla devletin ortadan kalmış olacağı komünist bir topluma ulaşacağı öngörüsünü ortaya koymaktadır. (Şahin Özçınar, “Tarihsel Materyalizm'de Diyalektik ve Belirlenimcilik”, *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Temmuz 2013, 6(2), s. 108.)

¹⁷ Kutub, *İslâmî tarih yorumu*, s. 130. Marx'ın tarih anlayışına temel teşkil eden tarihsel maddecilik kuramı, diyalektik gelişim sürecine uygun bir biçimde işleyen, toplumun ve aynı zamanda belirli bir toplumda var olan egemenlik ilişkilerinin ortaya çıkışının kavranmasına dayanmaktadır. Tarihsel maddecilik açısından toplumların varlığı ve egemenlik ilişkilerinin kaynağında, insan varlığının ve onun maddesel yaşamının doğrudan üretimi yer almaktadır. Dolayısıyla, Marx'a göre, her tarihsel dönemde, farklı biçimler altında, insanların doğayla ve kendi aralarında kurmuş oldukları toplumsal ilişkileri belirleyen ve maddesel yaşamın sürekli yeniden üretimine olanak sağlayan üretim ilişkileri ve üretici güçlerin durumu toplumun yapısını belirlemektedir. (Özçınar, “Tarihsel materyalizm'de diyalektik ve belirlenimcilik”, s. 99.)

¹⁸ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddin İsmâil b. Şihâbiddin Ömer İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî, çev. Savaş Kocabaş (İstanbul: Karınca ve Polen yayınları, 2012), VIII, 142; Kadı Nâsirüddin Ebû Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî el-Beydavî, *Envâru't-tenzîl ve esrârü'te'vil*, çev. Abdülvehhab Öztürk, (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2013), IV, 85.

¹⁹ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 425; Beydavî, *Envâru't-tenzîl*, III, 252.

²⁰ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, V, 72.

²¹ Beydavî, *Envâru't-tenzîl*, II, 359.

²² “Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimiz hakkındaki kanun (sünnet) böyledir. Bizim kanunumuzda hiçbir değişme bulamazsın.” (İsrâ 17: 77.)

edip tayin eden olur. Tıpkı âhiretteki âkibetini kendisi için kendisinin tayin etmesi gibi. Yoksa liberal maddeci tarihin zannettiği gibi Allah'ın kaderi ile ilgisiz ondan kopuk bir tayin olmadığı gibi diyalektik materyalist yorumun zannettiği gibi determinelerin kaçınılmazlıkları karşısında iradesi alınmış bir varlık da değildir.²³ Dolayısıyla sosyal hayattaki değişimi kavrayabilmek için toplumun değişmesiyle, Allah'ın onu değiştirmesi birlikte ele alınmalıdır. Ayrıca bu sırada toplumun değişimine, değerlendirmede öncelik verilmelidir. Eğer Yüce Allah, bir değişimi yarattıysa bu, daha öncesinde toplumun kendi içinde bir değişiklik yaptığını göstermektedir.²⁴

İlkesel anlamda İslâmî anlayışa göre insan, iradesi dâhilinde işlediği fiiller sebebiyle sorumlu tutulacaktır. Genel ilke bu şekilde olmakla birlikte, İslâm tarihinin değişik dönemlerinde pratik maslahatlar gereği cebriyeci anlayışların sergilendiği de görülmüştür. Örneğin; yaptığı çoğu haksız uygulamayı Müslüman tebeaya kabul ettiremeyen Emevî yönetimi, yaptıkları yanlışlıkların sorumluluklarını yüklenmek yerine Allah'ın bir takdiri olarak dillendirmiş ve kendileri için bir savunma aracı olarak kullanmıştır.²⁵

2.2. Allah'ın İradesi, Sünnetullah'ın Değişmezliği, Determinist Anlayış ve Mucize Yaklaşımı

Diyalektik tarih yorumuna göre insan; sanki yaratılışı değiştirilmiş, iradesi elinden alınmış, zorunlu ihtiyaçların sınırları içine hapsedilmiş ve acımasız bir el tarafından hareket ettirilen bir varlıktır ve söz konusu bu zorba el, bütün beşerî varlığı acımasız tarihsel kesinliklere göre yönetip, onu bir zulümden diğerine atmaktadır.²⁶

Buna karşılık liberal tarih anlayışında ise tarihsel olaylar; yönetici, komutan ve düşünürlerin öne çıkan şahsiyetlerinin ve iradelerinin bir yansımasıdır. Özel olarak toplumun rolü ise adeta bu sivrilmiş kişiliklerin iradelerine itaat etmekten ibaret gibi görünmektedir.²⁷

Kâinatı yaratan Allah Teâlâ, deist anlayışta olduğu gibi onunla ilgilenmeyi bırakmamıştır. Bu noktada düşülen hataların başında, Allah'ın iradesinin insanın iradesini iptal ettiği anlayışı gelmektedir. Bu konuda iki aşırı yorumdan biri, insan iradesini toplumun içinde imha ederken buna karşı insan iradesine vurgu yapma telaşına giren diğer uç yorum ise Allah Teâlâ'nın iradesini görmezden gelmektedir. Halbuki bu soruya sünnetullah çerçevesinde çelişki ve aşırılıklardan uzak bir cevap bulmak mümkündür.

Sünnetullah'ı saf dışı bırakan bu iki uç yorum karşısında, Allah'ın olaylara müdahale eden iradesi ile insanın, sonuçlarından hesap vereceği iradesini adalet ilkesine ters düşmeyecek şekilde değerlendirmek mümkündür. Yüce Allah, Peygamber'inin yaşadığı dönemde gönderdiği vahiy yoluyla ters giden işlere müdahale ederek hem hali hazırdaki sorunu çözücü hem de ileri zamanlarda gelecek nesiller için genel geçer bir ilke olacak yönlendirmelerde bulunmuştur. Örneğin; bir babanın, üvey evladının boşadığı kadınla evlenmesinin kabul görmediği cahiliye toplumunda, bu anlayışın yanlış olduğunu öğretmek için Hz. Peygamber'den, Zeyd b. Hârise'den ayrılan Zeynep bt. Cahş ile evlenmesini istemiş ve bu konuda Peygamberine yöneltilen eleştirilere de Kur'an'da cevap vermiştir: "*Allah'ın Peygamber'i lehine farz kıldığı şeylerde ona bir vebal yoktur. Bu, Allah'ın öncekilere ilişkin uygulamasıdır. Allah'ın emri şüphesiz gereği gibi yerine gelir.*" (Ahzâb 33: 38.) Yani Zeyd b. Hârise'nin boşamış olduğu Zeynep ile evlenmesini emretmekte onun için bir vebal yoktur. Bu, Yüce Allah'ın kendisinden önceki nebiler hakkındaki hükmüdür. Onlara kendileri için bir darlık ve sıkıntı olacak herhangi bir şeyi emretmemiştir.²⁸

Ayrıca Kur'an'da, geçmiş kavimler ve helaklerinden bahsederken Yüce Allah, onların helaklerinin, kendi iradeleriyle yaptıkları yanlışların bir sonucu olduğuna dikkat çekmektedir: "*Biz bir ülkeyi yok etmek istediğimizde, oranın şımarmış yöneticilerine (iyiye yönlendirici) emirler veririz; onlar ise orada günah işlemeye devam ederler, sonuçta o ülke helâke müstehak*

²³ Kutub, *İslâmî tarih yorumu*, s. 64. Kur'an, insanı iki kutuplu bir varlık olarak sunmaktadır. Bu iki kutuptan hangisi ön plana çıkacağını belirleyen etken ise insanın özgür iradesidir. Kur'an, insanı, hür bir varlık olarak tanıtmaktadır. Tarih alanı, insanın hür iradesiyle ortaya koyduğu davranışların alanı olduğuna göre sünnetullah'ın işleyebilmesi için insanın hür davranışıyla tarihe katılması gerekmektedir. Allah-toplum ilişkisinde sünnetullah, ilahi tarafın tavrını ifade etmektedir. (Özsoy, *Sünnetullah*, s. 90, 133.)

²⁴ Cevdet Said, *Bireysel ve toplumsal değişimin yasaları*, 9. Baskı, Çev. İlhan Kutluer, İnsan Yayınları, İstanbul, 2016, s. 53.

²⁵ Ali Sami en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâm* (İskenderiye: 1965), I, 315.

²⁶ Kutub, *İslâmî tarih yorumu*, s. 61. Ayrıca Marksistlerin toplumsal yasaları kabul ettikleri bir gerçektir; fakat onların bu yasalar üzerinde yaptıkları yorum sadece üretim araçlarıyla sınırlı kalmıştır. Halbuki üretim araçları, insanın değişimi noktasında çok küçük katkıya sahiptir. (Said, *Bireysel ve toplumsal değişimin yasaları*, s. 62.)

²⁷ Kutub, *İslâmî tarih yorumu*, s. 248.

²⁸ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 576; Beydavî, *Envâru't-tenzîl*, IV, 286.

olur, biz de oranun altını üstüne getiririz.” (İsrâ 17: 16.) Buradaki emretmek, şerî değil kaderî bir emirdir. Yani Allah Teâlâ onları kötülük yapmaya musahhar kılar, bundan dolayı onlar da azabı hak ederler.²⁹ Onlara nimeti aktarır ve onlar da şımararak fâsıklığa giderler.³⁰

Bu çerçevede üzerinde tartışma yapılan bir diğer konu da mucizelerin kabulü ya da inkârıdır. Mucize olayı determinizmle uyuşmamaktadır. İslâm inancına göre Allah Teâlâ her an iradesiyle olaylara müdahale ederek ona yön verdiği için, determinizm anlayışı pek kabul görmemiştir.³¹ Batılların düşüncesine göre ise bilim, tabiat kanunlarını ilan eder ve Tanrı'nın mucizeler yapması veya dünyada özel bir şekilde faaliyette bulunması, O'nun bu kanunları ihlal etmesi ve mucizevi bir şekilde müdahale etmesi anlamına gelir ki bu da bilime aykırıdır.³²

Burada ilk olarak belirtilmesi gereken husus, mucize ve onun peygamberle vahyi destekleyen bir özellik olarak kabul edilmesidir. Böyle bir düşünce, kendi içerisinde mucizevi olayın failinin gerçekte Tanrı olduğu inancını da bulundurmaktadır. Dolayısıyla Tanrı inancı olmayan kişi ya da toplumlar için daha baştan mucizeyi konuşmanın bir anlamı yoktur.³³

Bu ön tespitin ardından konuya giriş yaptığımızda ifade etmek gerekir ki Peygamberlerin mucizeleri ile velilerin kerametlerinde aklın çelişikliği gerektirecek bir şey yoktur. Bunların, değişmeden devam eden tabiat kanunlarına aykırı olduğu görülmektedir. Ancak böyle olmasaydı, mucize ve keramet olamazdı. Tabiat kanunlarına uygun olmayan pek çok şeyler akla muhalif değildir.³⁴ Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Mucizeler, Yüce Allah'ın, koymuş olduğu bir kanunu geçici olarak iptal etmesidir. Ancak bu, devamlı surette yapılan bir uygulama değil, sınırlı sayıda ve geçici olarak yapılan bir uygulamadır. Zira Yüce Allah, koymuş olduğu kanunların mahkûmu değil, hâkimidir.

Sünnetullah'ı değerlendirirken denge noktasını kaçırmamak gerekmektedir. Aksi takdirde bu tür bir düşünce tarzı, fiziksel ve biyolojik kanunlar bakımından determinizme benzemekle eleştirilebilir. Ancak determinizm düşüncesinde dışarıdan bir müdahale söz konusu olmazken; sünnetullah anlayışında kulların isteğine bağlı olarak Allah, kullarının yaşamına müdahale edebilmektedir. Elbette buradaki müdahalede Allah'ın, insanın iradesini yok saymaması göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.³⁵

Netice itibarıyla mucizeler hem akıl hem de ilim açısından mümkündür. Kâinatta bir nizam vardır ve düzensizlik ile tesadüfe yer yoktur. Bu değişmez düzenin ise kendiliğinden olması mümkün değildir. Kâinatı, iradesiyle idare eden Yüce Allah'tır. Bu düzenin değişmeden işleyişi nasıl bunların yaratıcısının varlığı ve kudretine delâlet etmekte ise, peygamberlerin davalarına delil olarak onların ellerinde Allah Teâlâ'nın, cari olan bazı nizamlarını geçici olarak değiştirmesi, elçilerinin doğruluğunu tasdik etmesi içindir.³⁶

Kur'an, inat ve büyülenme içerisinde olan insanların en büyük mucizeleri görmeleri halinde bile inanmayacaklarını ifade etmektedir.³⁷ Dolayısıyla bu özelliklere sahip olan kimseler üzerinde mucizelerin hiçbir etkisi olmadığını söylemek mümkündür. Bu itibarla mucizeler, aklını kullanan, mantıklı ve önyargıdan uzak bulunan insanlar için bir delil teşkil etmektedir. Bu sebeple fitratı temiz ve önyargıdan uzak kişiler, peygamberin meydan okumakla birlikte ortaya koyduğu temel mucizeyi iyi düşünüp anlamaya çalışan ve bu surette hakkı bulan kimselerdir. Bu özelliklere sahip olanların iman etmesinde hidayet mucizelerinin etkili olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte peygamberin ahlâkî nitelikleri, yaşantısı ve davranışlarından hareketle doğru sözlü olduğuna karar veren kimseler, her hangi bir mucizeye gerek duymadan iman etmişlerdir.³⁸

İbn Haldûn'a göre; tabii kanunlar bulunduğu gibi bir de sosyal kanunlar vardır ve cemiyet hayatına istikrar kazandıran kanunlar bunlardır. Tabiatı var olan kanunlar sosyal

²⁹ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 377.

³⁰ Beydavî, *Envârü't-tenzîl*, III, 233.

³¹ Ahmet Erkol, “Hz. Peygamber'in mu'cizesi meselesi ve nübüvvetin isbatında inşikak-ı kamer (Ayın yarılması) hadisesi ile ilgili bir değerlendirme”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, cilt: 1, s. 263.

³² Alvin Plantinga, “Dünyadaki Tanrısal faaliyet”, çev. Fatih Topaloğlu, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi)*, 2012, sayı: 37, s. 212.

³³ Aydın Işık, “Vahiy ve mucizenin gerekliliği problemi: Ahlaki açıdan bir araştırma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, sayı: 24, s. 64.

³⁴ Muhittin Bahçeci, “Mucizenin imkânı ve tabiat kanunlarının zorunsuzluğu”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, sayı: 1, s. 168.

³⁵ Cüneyd Aydın, Ahmet Genç, “Sünnetullah ve insanın iradesi temelinde kader”, *JOMELIPS*, Cilt 1, Sayı 1, Yaz 2016, s. 82-83.

³⁶ Bahçeci, “Mucizenin imkânı ve tabiat kanunlarının zorunsuzluğu”, s. 176.

³⁷ “Biz kitabı üzerine yazılı bir kağıtta göndersek ve onlar elleriyle dokunsalar bile, inkar edenler, tartışmasız: ‘Bu apaçık bir büyüden başkası değildir’ derler.” (En'am 6: 7.)

³⁸ Halil İbrahim Bulut, “Mucizelerin muhatapları üzerindeki etkileri”, *Usûl: İslâm Araştırmaları*, 2008, sayı: 9, s. 172.

hayatta da mevcudiyetlerini sürdürmektedirler. Bu sebeple maddî alemde ve canlılar dünyasında mevcut olan illiyet, icabiyet ve determinizm, varlığını sosyal hayatın bütününde hissettirmektedir. Eğer tarihi ve sosyal hadiseler, değişmeyen bir takım kanun ve kaidelerin dâhilinde ve tesiri altında meydana gelmemiş olsaydı ümran ilmini kurmak, bu ilme esas teşkil eden prensipleri ortaya koymak mümkün olmazdı.³⁹

Görüldüğü üzere Müslüman düşünürler de sebep ve sonuç zincirinde ısrar etmektedir; çünkü bu düşünce, insanın gücünü ve serbestliğini tasdik eder. Fakat bu sebep-sonuç ilişkisinde katı bir tavır sergilenirse, insanın serbest iradesine zarar verecek ters bir yöne gitmek de mümkündür. Yani sebeplilik ilkesine katı bir şekilde inanmak, insanın dinî duygularını zedeleyecek olan, kudreti sınırlı bir Allah kavramını beraberinde getirecektir.⁴⁰

Eğer dünyaya katı bir sebep-sonuç sistemi olarak bakılırsa bu, hiçbir doğaüstü şeyin vuku bulmadığı ve Allah'ın olaylara müdahale etmediği bir dünya fikrini getirir. Böylece mucizeler ya inkâr edilir ya da akli prensiplerle açıklanma yoluna gidilir.⁴¹ Dolayısıyla burada sergilenmesi gereken dengeli tavır, evrende Yüce Allah tarafından konulmuş bir sebep-sonuç ilişkisinin varlığını kabul etmek; ancak bununla birlikte, tabiat kanunlarının Yüce Allah tarafından dilendiği zaman mucize olarak geçici bir süre iptal edilebileceği gerçeğini de göz ardı etmemek olmalıdır.

2.3. Mühlet Verme İlkesinin İhmalî ve Zâhire Göre Değerlendirme

Bireyi önceleyen liberal yorum ve bunun karşısında toplumu önceleyen diyalektik yorum, tarihi Allah'ın sünnetlerinden ve kaderinden uzak bir şekilde yorumlamaları sebebiyle mühlet verme sünnetini de ihmal etmiştir. Olayları maddî temelde değerlendiren bu iki anlayış, fiilen kalmaya elverişli olan yapının kalıcılığı ile birkaç asır devam etse bile bozuk ve doğrudan sapmış yapının, bozukluğuna ve sapmasına rağmen geçici kalıcılığı arasında fark görmez. Halbuki kalıcı olmaya devam etmek, doğru yolda olmanın ve başarının bir göstergesi değildir.⁴²

Yüce Allah, insanlara ve toplumlara belli bir ömür tanımıştır. Dolayısıyla varlıkların sonlarının gelmesi, kendilerine tanınan bu sürenin dolmasına bağlıdır. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'de birçok vesileyle dile getirilmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*Her millet için bir süre vardır. Süreleri geldiği zaman, ne bir an geri bırakılır, ne bir an öne alınır.*” (Araf 7: 34.) Bu ayette, Hz. Peygamber'e ve müminlere eziyet eden Mekke halkı için bir tehdit vardır. Yani ecelleri geldiği, süreleri bittiği zaman az bir süre dahi geri bırakılmaz ve ileri gitmezler.⁴³ Kaçınılmaz son olan ölüm, mutlaka gelecektir ve insanlar, yaptıklarının hesabıyla yüzleşecektir. Allah Teâlâ, yeryüzündekileri bütün günahları sebebiyle sorgulasaydı yeryüzündekilerin tamamını yok ederdi. Fakat onlara mühlet vermiştir.⁴⁴ “*Allah insanları işlediklerine karşılık hemen yakalayverseydi, yeryüzünde bir canlı bırakmazdı. Ama O, onları belli bir süreye kadar erteler, süreleri geldiğinde ise zaten Allah kullarını görmektedir.*” (Fâtır 35: 45.)

Ayrıca Yüce Allah, sünnetlerine muhalif hareket edenlerin, aleyhlerine delil olacak şeyleri de göstermeyi murat etmektedir: “*İnsanlar bir tek ümmetti, sonra ayrılığa düştüler. Eğer daha önce Rabbinden verilmiş bir söz olmasaydı, ayrılığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hüküm hemen verilirdi.*” (Yunus 10: 19.) Allah'ın geçmişte hiç kimseye, kabul etmediği takdirde aleyhinde hüccet olacak delilleri göstermeden azap etmeyeceğine dair vaadi, kullarının hükmünü belli bir zamana ertelemesi olmasaydı ayrılığa düştükleri konuda aralarında hüküm vererek müminleri bahtiyar eder ve kâfirleri sıkıntıya sokardı. Ayrım ve ceza günü ise kıyamet günüdür.⁴⁵

Allah Teâlâ'nın hemen cezalandırmamasının bir diğer sebebi de kullarına olan merhametidir. Zira yaptıkları hatadan dolayı onları hemen helak etmeyip, yanlışlarından dolayı uyarı ve tehditler yapmaktadır: “*Senin Rabbin çok bağışlayıcı ve merhametlidir. Onları yapıp ettikleri yüzünden yakalayacak olsaydı, onlara azabı çabuklaştırırdı. Ama onlara bir vade verilmiştir; ondan kaçıp sığınacak yer bulamazlar. İşte, bu kasabaları haksızlık yaptıkları anda yok ettik. Onların yok oluşları için bir süre koymuştuk.*” (Kehf: 18/58-59.) Müşriklerin,

³⁹ İbni Haldun, *Mukaddime*, 7. Baskı, haz: Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011), I, 85.

⁴⁰ Mazharuddin Siddîkî, *İslâm dünyasında modernist düşünce*, çev: Murat Fırat-Göksel Korkmaz (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990), s. 20.

⁴¹ Siddîkî, *İslâm dünyasında modernist düşünce*, s. 54.

⁴² Kutub, *İslâmî tarih yorumu*, s. 184.

⁴³ Beydavî, *Envâru't-tenzîl*, II, 228-229.

⁴⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IX, 174-175; Beydavî, *Envâru't-tenzîl*, IV, 360.

⁴⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, V, 342; Beydavî, *Envâru't-tenzîl*, II, 471.

onlara gelen musibetin bir benzerinin kendi başlarına da gelip çatmasından korkmaları gerektiği ifade edilmektedir. Çünkü onlar, en şerefli rasulü yalanlamaktadırlar. Yüce Allah, onlara Bedir ya da kıyamete kadar mühlet vermiştir.⁴⁶

Sonuç itibariyle, bir olaydaki haklılık, onun görünen anlık maddî sonucuyla doğrudan alakalı değildir. Zira galip gelen taraf her zaman haklı değildir. Yüce Allah, doğru tavrı sergileyen tarafın yapmış olduğu bazı kusurlar ya da yanlış tavrı sergileyen taraf için belirlenen ecelin gelmemesi gibi sebeplerden dolayı batılın temsilcilerine de zafer yaşatmaktadır. Ancak bu zafer, tamamen dünya hayatıyla sınırlı olup, ahiret hayatındaki konumun bir göstergesi değildir.

3. Tarihi Olayların Anlaşılmasında Sünnetullah'ın Rolü

Birbirine zıt iki aşırı kutupta yer alan liberal yorum ve diyalektik materyalizm, sünnetullah'ı görmezden gelme konusunda birleşmektedir. Liberal yorum, vahyin rolünü dışlama niyetini, Hz. Peygamber'i bir dâhi olarak ele alarak gizlemekte ve onun vefatının ardından ashâbın birbirine düştüğü iddiasını dile getirerek kendisine dayanak aramaktadır.⁴⁷ Bununla birlikte sünnetullah'a uygun hareket edildiği dönemlerde Müslümanların tekrar zirveye çıktıkları gerçeğini de görmezden gelmektedir.

Buna karşılık diyalektik yorum ise, toplumun rolünü daha da belirginleştirmek için bireyin rolünü ortadan kaldırır ve her zaman toplumu bireyin önüne geçirir.

İslâm ise, bireyin hakları ile görevleri arasında bir denge gözetmiştir. Aynı şekilde bireye yaptıklarının sorumluluklarını da yüklemiştir. Dolayısıyla yakını dahi olsa kimse kimsenin sorumluluğunu yüklenmez.⁴⁸

Kur'an, sünnetullah'ın zorlama ve mecbur etme niteliğinde olmadığını bildirmek için onu bazen insana, bazen de Allah'a nispet ederek ifade etmektedir.⁴⁹ Bu noktada irade sahibi insanın, davranışlarını değiştirebilme kabiliyetine dikkât çekilmekte ve iyiliği emredip kötülükten men etme ilkesine vurgu yapılmaktadır.⁵⁰

Ayrıca Kur'an-ı Kerim, ticarî kazançları da çöküşün bir belirtisi olarak görür. Milletlerin helak oluşları sadedinde yalnızca doğru olanın yapılmasının yeterli olmadığını belirterek, yanlış yapanların da engellenmesinin gerektiğine vurgu yapar. Kur'an'a göre, günahkâr ve bozguncu bir önderliğin ortaya çıkışıyla birlikte onu halkın benimsemesi de toplumsal musibetlerin etkin nedenlerinden biridir. Böylece Kur'an, yöneticiliğin de denetime açık olduğunu da ortaya koyar.⁵¹

Sünnetullah'ı göz ardı etmeden yaşayan bir toplum, bünyesini hedef alan her türlü fesadı, değerlerle ve ürettikleri ile giderebilme potansiyeline her zaman sahiptir. Şayet toplumlar da tıpkı insanlar gibi kendi otokontrollerini sağlayabilirler ise bu durumda Kur'an'ın sözünü ettiği değişim yasası işlemeyecek, toplumlar kendilerini var eden değerlerle var oldukları sürece varlık sahnesinde var olmaya devam edeceklerdir.⁵²

Kur'an'da, tabii varlıklar ve tarihte gerçekleşmiş olaylarda geçerli olan ilâhî kanunlara vurgu yapılır ve her iki konuda da sistemin belli bir düzen ve kural çerçevesinde işlediği belirtilir. Zira fertlerin yaşaması ve ölümü için biyolojik kanunlar bulunduğu gibi toplumların yaşaması ve helâki için de sosyal kanunlar vardır. Kur'an'da tabiat kanunları ile sosyal kanunlar arasında bağ kurularak sosyal kanunlara uyulmaması halinde tabiat kanunlarının devreye girip helâki hazırladığına işaret edilir.⁵³

Dünya hayatında mümkün mertebeye sıkıntılardan uzak yaşamının yolu, değişmeyen ilâhî yasaları keşfetmektir. Bunun yolu da bilinçli bir tefekkür ile yeryüzünde yaşamın izlerini sürmektir.⁵⁴ Zira Yüce Allah: "Yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden sayıca daha çok, daha güçlü,

⁴⁶ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 567; Beydavî, *Envâru't-tenzîl*, III, 317.

⁴⁷ Sefer b. Abdurrahman el-Havâli, *Zâhiratu'l-ircâ fi'l-fikri'l-İslâmî*, (Doktora Tezi), Dâru'l-Kelime, 1999, s. 191.

⁴⁸ "Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez." (Necm 53: 38.), "Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın yükünü yüklenmez. Günah yükü ağır olan kimse, (bir başkasını), günahını yüklenmeye çağırırsa, ondan hiçbir şey yüklenilmez, çağırıldığı kimse yakını da olsa. Sen ancak, görmedikleri hâlde Rablerinden için için korkanları ve namaz kılanları uyarsın. Kim arınırsa ancak kendisi için arınmış olur. Dönüş ancak Allah'adır." (Fâtır 35: 18.)

⁴⁹ Meselâ, "Bir millet kendi tutum ve davranışını değiştirmedikçe Allah da onların durumunu değiştirmez" ayetinde (er-Ra'd 13/11) değişim insan fiillerine, Allah'ın bir ülkeyi yok etmek istediği zaman o ülkenin şırmış zenginlerine yola gelmelerini emrettiğini, fakat onların kötülük işlemeyi sürdürdüklerini ve bu yüzden helâk edildiklerini bildiren âyette ise (el-İsrâ 17/16) Allah'ın dilemesine bağlanmıştır. (Çelebi "Sünnetullah", 38: 160.)

⁵⁰ "Sizden, hayra çağırın, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun." (Âl-i İmrân 3: 104.), "İnanan erkekler ve kadınlar, birbirlerinin velileridir. İyiliği emrederler, kötülükten men ederler." (Tevbe 9: 67.)

⁵¹ Sıddîkî, *Kur'an'da tarih kavramı*, 2. Baskı, çev. Süleyman Kalkan (İstanbul: Pınar Yayınları, 1990), s. 62.

⁵² Halil, *İslam tarihine giriş*, s. 93.

⁵³ Halil, *İslâm'ın tarih yorumu*, s. 102; Çelebi "Sünnetullah", XXXVIII, 159.

⁵⁴ M. Câsim Sultan, *Stratejik tarih yorumu*, çev: Abdurrahim Şen (İstanbul: Mana Yayınları, 2012), s. 18.

yeryüzünde bıraktıkları eserler daha sağlam olan öncekilerin sonlarının nasıl olduğunu görmüyorlar mı? Kazandıkları onlara bir fayda vermemiştir. Elçileri onlara açık belgelerle gelince, kendilerinde olan bilgiyle sevinip şımardılar da, alaya aldıkları şey onları sarıverdi. Baskınımızı gördüklerinde: “Yalnız Allah’a inandık; O’na koştuğumuz eşleri inkâr ettik” dediler. Ancak, Bizim baskınımızı gördüklerinde inanmaları kendilerine yarar sağlamadı. Bu, Allah’ın kulları hakkında (öteden beri) süregelen uygulamasıdır. İşte inkârcılar o zaman kayba uğradılar.” (Mü’min 40: 82-85.) buyurmaktadır.

Tarihî olaylar birbirine bağımlı olarak meydana gelirler. Kâinata hiçbir münferit olay yoktur; her olay birçok sebep ve faktörün birliktelikte oluşturduğu bir olgudur ve geleceğe ait birçok olaya dayanak teşkil eder.⁵⁵ Bu sebeple toplumu değiştirmek isteyenlerin, geçmiş kavimlerin hayatını iyi incelemesi gerekmektedir. Çünkü tarih, birbiriyle ilişkili olaylar manzumesidir. Bu derin ilişkiyi kavramaktan aciz olan kişiler, devamlı surette tekerrür eden hataların sıkıntılarıyla baş başa kalacaktır. Dolayısıyla insanlığın deneyimlerinden istifade eden kişi ve toplumlar hedeflerine ulaşırken, aksi yönde tavır sergileyenler ise tökezleyecek ve tarih sahnesinden silinecektir.⁵⁶

Kur’an’ın tarih anlayışı, esas itibarıyla insanı iyi tanımaya dayalıdır. Çünkü söz konusu sünnet ve kanunlar; fitrat, ahlâk, eğilim, düşünce ve vicdan gibi insanı oluşturan beşerî duygulardan kaynaklanmaktadır.⁵⁷ Bu bakımdan Kur’an’da sunulan tarih görüşü hayatın gerçekleriyle çelişmemektedir.⁵⁸

Kur’an, toplumların çöküşüne yol açan asıl nedenleri ifade ederken birçok faktörden bahseder. Ama bu faktörler arasında ortak olan hususlar; adaletsizlik, zulüm ve baskıdır.⁵⁹ Bu bağlamda Hz. Peygamber’e ve ashâbına eziyet eden Mekke müşrikleri için de söz konusu kanunu hatırlatır: “Seni yurdundan çıkarmak için, neredeyse seni tedirgin edeceklerdi. Böyle bir durumda, senden sonra orada kendileri de az bir süre kalabilirler. Bizim senden önce gönderdiklerimiz hakkındaki uygulamamız budur ve Bizim uygulamamızda bir değişiklik bulamazsın.” (İsrâ 17: 76-77.) Allah’ın sünneti, peygamberlerini aralarından çıkararak her ümmetin helâk olmasıdır. Sonuçta Hz. Peygamber Mekke’den ayrıldıktan sonra Bedir’de müşrikler öldü veya esir alındı.⁶⁰

Sonuç olarak Kur’an-ı Kerim’in bize öğrettiği gerçek şudur: Toplumlara ayakta tutan şey sadece güç ve kuvvetleri değildir. Bu, toplumlarının dünyadaki yaşamlarında etkili olan hususlardan sadece bir tanesidir. Bu maddî gücün arkasında onu destekleyen doğru bir manevî güç olmadıkça askerî gücün hiçbir değeri yoktur.⁶¹ Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “İnkâr edenler sizinle savaşsalar di gerisin geri dönerler ve sonra da ne bir dost, ne de bir yardımcı bulabilirlerdi. Allah’ın (öteden beri) süregelen uygulaması budur. Allah’ın uygulamasında bir değişme bulamazsın.” (Fetih: 48/22-23.) Yani küfür ve iman oldukça ayırt edici bir yerde karşı karşıya gelecek olurlarsa mutlaka Yüce Allah, zaferi müminlere nasip eder.⁶² Nitekim Yüce Allah, Bedir savaşında sayıları az olmasına rağmen Müslümanları muzaffer kılmıştır.⁶³

Sonuç

Geçmişten bu yana tarih üzerine yapılan yorumlar incelendiği zaman temelde üç ana karakter kendisini hissettirmektedir: Dinî kriterlere göre yapılan tarih yorumu, bireyi önceleyerek yapılan tarih yorumu ve toplumu önceleyerek yapılan tarih yorumu.

Bireyi ve toplumu önceleyerek yapılan tarih yorumları, insanlık tarihini değerlendirmede kullanılacak kıstaslardan yoksun olmaları sebebiyle iki ayrı yönde uç noktalara kadar gitmiş ve arada dengeli bir bakış açısını yakalamaktan aciz kalarak toptancı yaklaşımlar sergilemişlerdir.

Bireyci bir anlayışa sahip olan liberal tarih yorumu, vahyi ve sünnetullahı göz ardı

⁵⁵ Sabri Hizmetli, *İslâm tarihi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991), s. 3.

⁵⁶ Sultan, *Stratejik tarih yorumu*, s. 28.

⁵⁷ Halil, *İslâm’ın tarih yorumu*, ss. 101-102.

⁵⁸ Hizmetli, *İslâm tarihi*, s. 7.

⁵⁹ Siddîki, *Kur’an’da tarih kavramı*, s. 35.

⁶⁰ İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VI, 446-447; Beydavî, *Envâru’t-tenzil*, III, 263.

⁶¹ Halil, *İslâm’ın tarih yorumu*, ss.109-110.

⁶² “Allah birçok yerde, bu arada Huneyn Savaşı’nda gerçekten size yardım etmiştir. O gün sayıca çokluğunuza güvenmiştiniz, fakat bunun size hiçbir yararı olmamıştı; o yer geniş olmasına rağmen size dar gelmiş, nihayet geriye çekilmeye başlamıştınız.” (Tevbe 9: 25.), “Allah size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa O’ndan sonra size kim yardım edebilir? Müminler yalnız Allah’a güvensinler.” (Âl-i İmrân 3: 160.)

⁶³ İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, X, 224; Beydavî, *Envâru’t-tenzil*, V, 65.

etmenin bedelini, insanı kahramanlaştırarak fakat bunun karşısında toplumu değersizleştirerek ödemiştir. Bunun karşısında toplumu ön plana çıkaran diyalektik yorum da toplumun önemine vurgu yapmaya çalışırken bireysel farklılıkları ve insan iradesini gözden kaçırmıştır.

Bu iki uç noktanın ortasında dengeli bir tutum sergileyen din ve sünnetullah verilerine dayalı tarih yorumu ise bireyi ve toplumu, biri diğerine feda edilecek rakip unsurlar olarak değil, birbiriyle iç içe ve gelişmeleri birbirine bağlı ayrılmaz unsurlar olarak görmüştür.

İnsanı bir amaç/imtihan için yaratan Yüce Allah, insanı, toplumun temeli olarak görmüş ve toplumun felahını insanın felahına bağlamıştır. Aynı şekilde insanın mutlu olmasının yolu da içinde yaşadığı toplumun fesadı ya da salahıyla ilgilidir. Bu bağlamda birey ve toplum, biri diğerine baskı uygulayan ve onu sindiren iki unsur değil, birbirinden etkilenen iki unsurdur. Zira nasslara bakıldığı zaman, bazen insan iradesine vurgu yapıldığı ve bozuk toplumun düzeltilmesi noktasında iyiliğin emredilip kötülükten nehyedilmesi gibi ilkelere vurgu yapılırken, bazen de toplumun felahı için ferdin feda edilebileceğinden ve ferdin uyması gereken toplumsal ilkelere vurgu yapıldığı görülecektir. İnsan hayatında istikrarı sağlayıcı kriterler olarak sünnetullahı bilmek, insan ve toplumun her ikisini de ihmâl etmeden dengeli bir tavır sergilemek için kaçınılmazdır.

Netice olarak ifade etmek gerekirse; kendi değerlerinden uzaklaşarak, tarihini batının ölçütleri üzerinden okumaya çalışan Müslüman toplumun bugün karşılaştığı en büyük sorun, tarihi geçmişe ve belli batılı şablonlara hapsederek kısır bir döngünün içerisinde bocalamaktır. Halbuki toplumun hücreleri mesabesindeki bireyi en iyi tanıyan Yaratıcı'nın, bireye yön verici mahiyette koymuş olduğu tabii ve sosyal kuralları iyi şekilde analiz ederek yapılmış tarih yorumları, geçmişten ders çıkaracak ve geleceğe yön verecek özelliğe de sahip olacaktır.

Kaynaklar

- Aydın**, Cüneyd, Genç, Ahmet, "Sünnetullah ve insanın iradesi temelinde kader", *JOMELIPS*, Cilt 1, Sayı 1, Yaz 2016, ss. 74-103.
- Bahçeci**, Muhittin, "Mucizenin imkânı ve tabiat kanunlarının zorunsuzluğu", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, sayı: 1, ss. 167-178.
- Beydavî**, Kadı Nâsiruddin Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî, *Envâru't-tenzîl ve Esrâru't-te'vîl*, çev. Abdülvehhab Öztürk, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2013.
- Bulut**, Halil İbrahim, "Mucizelerin muhatapları üzerindeki etkileri", *Usûl: İslâm Araştırmaları*, 2008, sayı: 9, ss. 153-172.
- Cevherî**, İsmail b. Hammad, *es-Sihah tac'ül-luga ve sihahi'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafur Attar, Mısır: t.y.
- Çelebi**, İlyas, "Sünnetullah", *DİA*, Ankara, 2010, XXXVIII, 159 -160.
- Ekmekci**, Ali, *Liberal birey, toplum ve siyaset anlayışlarının eleştirisi olarak komüniteryen düşüncenin temel argümanları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.
- Erkol**, Ahmet, "Hz. Peygamber'in mu'cizesi meselesi ve nübüvvetin isbatında inşikak-ı kamer (Aydın yarılması) hadisesi ile ilgili bir değerlendirme", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, cilt: 1, ss. 261-298.
- Ezherî**, Muhammed b. Ahmed el-Herevî, *Tehzîbu'l-luğa*, thk. Muhammed Avd Mur'ib, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001.
- Halil**, İmâdüddin, *İslam tarihine giriş*, çev. Abdurrahim Şen, İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık, 2011.
- Havâli**, Sefer b. Abdurrahman, *Zâhiratu'l-ircâ fi'l-fikri'l-islâmî*, Doktora Tezi, Dâru'l-Kelime, 1999.
- Herevî**, Muhammed b. Ahmed, İbnü'l-Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, thk. Muhammed Avd Mur'ib, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001.
- Hizmetli**, Sabri, *İslâm tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991.
- Işık**, Aydın, "Vahiy ve mucizenin gerekliliği problemi: Ahlaki açıdan bir araştırma", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, sayı: 24, ss. 61-81.
- İbnü'l-Esir**, *en-Nihâye fi garibi'l-hadis ve'l-eser*, thk. Mahmud Muhammed et-Tenâhî, Tahir Ahmed ez-Zâvî, 1963.

- İbni Haldun**, *Mukaddime*, 7. Baskı, haz: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.
- İbn Kesîr**, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddin İsmâil b. Şihâbiddin Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî, çev. Savaş Kocabaş, İstanbul: Karınca ve Polen yayınları, 2012.
- İbn Manzûr**, Muhammed b. Mukrim b. Ali, *Lisanu'l-Arab*, 3. Baskı, Beyrut: Dâru Sâdır, 1414h.
- Kutub**, Muhammed, *İslâmî tarih yorumu*, çev. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Beka yayınları, 2013.
- Neşşâr**, Ali Sami, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, İskenderiye, 1965.
- Özçınar**, Şahin, "Tarihsel materyalizm'de diyalektik ve belirlenimcilik", *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Temmuz 2013, 6(2), (93-116).
- Özsoy**, Ömer, *Sünnetullah: Bir Kur'an ifadesinin kavramlaşması*, 4. Baskı, Fecr Yayınları, Ankara, 2017.
- Plantinga**, Alvin, "Dünyadaki Tanrısal faaliyet", çev. Fatih Topaloğlu, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Atatürk üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi)*, 2012, sayı: 37, ss. 209-217.
- Râzî**, Fahreddin, *Mefâtihu'l-ğayb*, 2. Baskı, Tahran: t.y.
- Sa'dî**, Ebû Habîb/Hubeyb, *el-Kâmûsu'l-fikhî*, 2. Baskı, Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1988.
- Said**, Cevdet, *Bireysel ve toplumsal değişimin yasaları*, 9. Baskı, Çev. İlhan Kutluer, İnsan Yayınları, İstanbul, 2016.
- Sallâbî**, Ali Muhammed, *Siyer-i Nebî*, 2. Baskı, çev. Mustafa Kasadar, Sadullah Ergin, Şerafeddin Şenaslan, İstanbul: Ravza yayınları, 2012.
- Sıddıkî**, Mazharuddin, *İslâm dünyasında modernist düşünce*, çev: Murat Fırat-Göksel Korkmaz, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990.
- Sıddıkî**, Mazharuddin, *Kur'an'da tarih kavramı*, 2. Baskı, çev. Süleyman Kalkan, İstanbul: Pınar Yayınları, 1990.
- Sultan**, M. Câsim, *Stratejik tarih yorumu*, çev. Abdurrahim Şen, İstanbul: Mana Yayınları, 2012.
- Topakkaya**, Arslan, "Tarihsel materyalizm ve diyalektik", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 27, Yıl: 2009/2, (65-77).
- Zebîdî**, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk el-Huseynî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Heyet Dâru'l-Hidâye, yy., ts.

The Deviations in History Readings and Sunnetullah (Divine Law) as Neglected Reality

Abstract

Allah who has created people and demons to serve him, has sent his messages to the people through the messengers which he sent from Adam who was the first man and the prophet to Muhammad who was the last prophet. Allah has also created the Earth, which is the place where the adventure of servitude will pass, in accordance with the lives of people. In addition, Almighty Allah has set some laws in order to facilitate people's lives in the life of the world which will last until the Day of Resurrection and to analyze and make inferences on their decisions. In the case that these laws, which are invariable for all time, are correctly learned and taken into account, humanity will find ways to be happy in both worlds by taking healthy decisions. At this point, the importance of the science of history emerges. Because through the science of history which explores the adventures of people in time, it will be possible to learn the lives of previous generations with the right and wrong. However, in order to make correct inferences at this point, the universal laws which are called circumcission should not be ignored while benefiting from the science of history. Today, it is seen that the understanding of history of Muslims is influenced by the materialist approach of the West. As a result, Islamic history is handled by an incorrect method, and circumcission is neglected. This article deals with the neglect of circumcission as a significant error in the examination of historical events and the problems caused by this neglect. This effort is of great importance for making correct inferences about the future in order to correct the misinterpretations and solve the problems of the Islamic world.

Keywords: History of Islam, Sunnetullah, Determinism, Miracle, Volition.